

præferunt; cum exponendo latius loquuntur, meminisse incessanter debent, per quos ejusdem scientiæ invectiones acceperunt. Unde et apte subjungitur: *Qui de nubibus fluunt*. Illi quippe gurgites de nubibus fluunt, quia a sanctis apostolis vis intelligentiæ, si non inciperet, nequaquam per ora doctorum largior emanaret. In Scriptura enim sacra aliquando per nubes mobiles quique homines, aliquando prophetæ, aliquando apostoli designantur. Per nubes quippe mobilitas humanæ mentis exprimitur, sicut Salomon ait: *Qui observat ven. um non seminat; et qui observat nubes, nunquam metet* (Eccle. ii). Ventum procul dubio immundum spiritum, nubes vero subjectos ei homines appellat; quos toties huc illucque impellit et revocat, quoties tentatio ejus eorum corda suggestionum flatibus alternat. Qui igitur ventum observat, non seminat; quia qui tentationes venturas metuit, cordi bona opera non præponit. (75) Et qui considerat nubes, non metet; quia is, qui ante humanæ mutabilitatis terrorem trepidat, mercede se æternæ retributionis privat. Per nubes prophetæ figurantur sicut per Psalmistam dicitur: »

Tenebrosa aqua in nubibus aeris (P. al. 17). Augustinus: «Tenebrosa aqua in nubibus aeris, id est obscura doctrina in prophetis et in omnibus prætoribus, qui a terrenis elevati, inferioribus compluunt verbum Dei. Obscura dico præfulgore qui erit in conspectu ejus, id est in comparatione fulgoris qui erit in manifestatione ejus. Nunc enim per speculum videmus, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii). Cassiodorus: «Ne quis ergo se ob hoc putet esse in futura luce, quia Scriptura recte intelligit.» Sequitur: *Nubes transierunt*. Quasi obscura aqua est in nubibus; quæ nubes, id est divini verbi prædicatores transierunt ad gentes, et jam in Judæa non sunt. Aliter: *Inclinavit cælos*, id est prædicatores humiliavit a contemplativa vita ad ministerium activæ, ut Rachel virum suum Liæ concedat (Gen. xxix), et descendat ipse per eorum doctrinam in quorundam simplicitate notitiam, qui majora capere non valent; et ideo ait, *descendit, vel inclinavit cælos*, id est humiliavit prædicatores ad ferendas molestias, et descendit ipse sponsus Ecclesiæ passus in eis cum quibus est unum.

(75) Edit. proponit.

A « Per nubes quoque, ut superius ait beatus Gregorius, et apostoli designantur, sicut per Isaiam dicitur: *Mandabo nubibus ne pluant super eam imbrem* (Isa. v). Ipsi ergo stellæ vitæ meritis lucent; ipsi sunt nubes, quia arentem nostri pectoris terram cælestis intelligentiæ imbribus rigant. Si enim nubes non essent, nequaquam eos intuens propheta dixisset: *Qui sunt isti, qui ut nubes volant?* (Isa. lx.) Imbrum itaque gurgites de nubibus fluunt, quia profunde prædicationes sequentium intelligentiæ originem a sanctis apostolis acceperunt. »

Ipsi enim discipuli veracissimæ veritatis, ipsi sunt post gloriosissimum magistrum suum Christum initium prædicationis. Ipsis dictum est: *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creature* (Marc. xvi). Ipsis præceptum est, ut per orbem terrarum irent, et in fide summæ et individuæ Trinitatis universas gentes baptizarent (Matth. xxviii). Ipsi, quæ in aure audierunt, super tecta prædicaverunt; et quæ in tenebris, id est in abscondito, a Domino didicerunt, in universis orbibus, imo cunctis per orbem nationibus, annuntiaverunt. Isti electa seminis grana super rationalem terram, id est super corda humani generis factaverunt, et centuplicatum Deo fructum sanctarum videlicet animarum retulerunt. Istis Dei et Virginis Filius peregre proficiscens, id est in cælum ascendens, bona sua ad negotiandum divisit, dona scilicet sancti Spiritus tradidit, ut denuo inde cum eis rationem positurus rediens, scilicet ad iudicium, sciat quantum quisque negotiatus sit. Illi vero ut fideles ac devotissimi servi talenta sibi commissa cunctis sub cælo nationibus ad usuram tradiderunt, et eisdem patrifamilias maxima sanctarum animarum luera reportarunt. Hos idem illorum dulcissimus Magister in fine mundi secum esse sessuros, et duodecim tribus Israel iudicatorum prædixit. Horum igitur, fratres charissimi, sanctorum apostolorum, in quantum divina gratia concesserit, vestigia sequamur, quatenus eorum meritis et precibus adjuti, ad æterna pervenire gaudia mereamur; ipso præstante, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SANCTI MARTINI

LEGIONENSIS PRESBYTERI

EXPOSITIO IN EPISTOLAM B. JACOBI APOSTOLI.

Scire vos, fratres charissimi, volo, quia amici Dei D norum operum gressibus Christi vestigia cum cum præsentem mundum perfecte continententes, et bo- devotione sequentes, quousque ad diu desideratum

caelestis patriæ ingressum perveniant, innumeras A
 mentis et corporis, interius videlicet et exterius,
 tentationes tolerant. Interius antiquus hostis sug-
 gerit illicita, et exterius pravi homines commovent
 adversa. Invisibilis hostis excitat intus titillatio-
 nes carnis et impii foris diripiunt subsidia vitæ
 temporalis. Intus tolerat Dei servus libidinis incen-
 tiva, et extra a proximis convitia atque opprobria;
 intus certamina vitiorum, foris damna temporalium
 rerum (II Cor. vii). Quid plura? Foris pugnae, in-
 tus timores; foris ruidi, homines, intus naturales
 illecebrosæ carnis stimuli quicquid non permittunt
 vivere sæculi contemptores. Hos beatus Jacobus
 consolans hortatur, ne in tentationibus a fide defi-
 ciant; peccantes castigat et admonet, ut se a pec-
 catis absterneant, et virtutibus proficere studeant. B
 Ait enim in Epistola canonica vel catholica. *Omne
 gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes
 varias incidieritis: scientes quod probatio fidei vestrae
 patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum
 habet, ut sitis perfecti et integri in nullo deficientes*
 (Jac. i). Ideo hæc Epistola catholica dicitur, id
 est universales, quia a fide universalis Ecclesiæ
 non discordant. Dicatur etiam canonica, id est
 regulares, ad distantiam videlicet eorum quas
 fecerunt pseudoapostoli sub nomine sanctorum
 apostolorum. Dicatur ergo: *Omne gaudium existi-
 mate, fratres mei, cum in tentationes varias incide-
 ritis.* Ac si diceret: Tribulatio in præsentī justi-
 tiam, in futuro auget coronam, et ideo nihil est
 ualde dolere debeatis. Ideo tentaminū adversis vel
 a persecutore, vel a concupiscentia quæ varie tentat,
 ut per hoc probare possitis, quia firmam fidem futu-
 ræ retributionis in corde geratis, quod est intel-
 ligere, (76) quoniam exigit fides vestra. Ne ergo indi-
 guomini, si mali in mundo florent, et vos patimini;
 quia non est Christianæ dignitatis in temporalibus
 exaltari, sed potius deprimi. Mali nihil habent in
 cælo, boni nihil in mundo; sed spe illius boni ad
 quod tenditis, quidquid in via contingat, gaudere
 debetis. *Scientes, inquit, quod tribulatio fidei vestrae
 patientiam operatur, id est facit intelligere et habere
 virtutem ipsius patientiæ. Eadem sententia, sed
 converso ordine in Paulo legitur. Scientes, ait, quod
 tribulatio patientiam operatur, patientia vero proba-
 tionem* (Rom. v), quia cujus patientia non vincit-
 ur, (77) perfectus probatur. Quæ sententia hic
 quoque dicitur. Patientia opus perfectum habet, et
 probatio operatur patientiam; quod est: tribula-
 tio quæ datur ad probationem fidei, facit per pa-
 tientiam exerceri, per quod fides perfecta proba-
 tur. Patientia ergo opus perfectum habet, id est
 perfectos operantes facit, propter hoc quod sub-
 dicitur: *Ut sitis perfecti et integri in nullo deficientes*;
 ac si diceret: Ut sitis perfecti non deficientes in

tormentis, et in futuro integri plenam beatitudinem
 suscipientes.

Iterum subjungit, dicens: *Si quis vestrum indiget
 sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter
 et non improperat* (Jac. i). Quasi diceret: *Si quis
 vestrum indiget sapientia, qualiter præsentis mundi
 tribulatio sit utilis, postulet a Deo spiritum illumi-
 natorem qui dat omnibus pie petentibus affluenter,*
 quia dona ejus non sunt ad mensuram et non im-
 properat fragilitatem petentis et dabitur ei ipsa sa-
 pientia, quæ de cælo venit. *Non omnis qui dicit
 Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum* (Matth.
 vii), nec omni justo dat Deus quod petit, si contra
 suam petat salutem, sicut Paulo dictum est, dum
 peteret: *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in
 infirmitate perficitur* (II Cor. xii). Tanta est utili-
 tas tribulationum; quam si quis ignorat nondum
 illuminatus per Spiritum sanctum, petat ut per
 Spiritum sanctum aperiatur sensus illius, et cõ-
 gnoscet qua pietate corrigit Pater filios, quos reci-
 pit. Nec quisquam conscius de sua fragilitate
 disfidat, quia dat omnibus, et non improperat.

Unde Psalmista: *Benedixit omnibus, qui timeant
 Dominum, pusillis cum majoribus* (Psal. cxiii). Cas-
 siodorus: « Nullum genus hominum a benedictione
 excluditur, dum pusillis benedixit cum majoribus. »
 Sequitur: *Adjiciat Dominus super vos: super
 vos, et super filios vestros.* Ac si diceret: *Adjiciat
 Dominus benedictionem super vos, o Judi,
 et super vos, o gentes, et super filios vestros.*
 Augustinus: Vel ita distinguit inter patres et fi-
 lios, scilicet inter magistros et discipulos dicens:
 O patres, o magistros, adjiciat Dominus super vos,
 id est numero vestro adjiciat multos filios. Quod et
 factum est, quia crevit numerus magistrorum; et
 adjiciat super filios vestros, quod et factum est,
 quia crevit numerus sequentium, cum de lapidibus
 suscitantur filii Abrahæ. Accessit enim fides om-
 nium gentium, et crevit numerus non solum sa-
 pientium antistitum, sed etiam obedientium populo-
 rum. Ut ergo superius dictum est, Dominus omni-
 bus benedixit, quia secundum suam perfectissimam
 dispensationem omnibus bene viventibus, et in fide
 recte petentibus æterna bona tribuit.

Et quia, ut diximus, multi petunt, (78) qui ac-
 cipere merentur, ideo subditur qualiter petere
 debeant. *Postulet, inquit, in fide nihil hæsitans.* Ac
 si apertius diceret: Sic credat, et sic vivat, ut di-
 gnus sit exaudiri; quia, *qui obturat aurem suam non
 audiat legem, oratio ejus erit execrabilis* (Prov. xviii)
*Qui autem hæsitat, similis est fluctui maris, qui a
 vento movetur et circumfertur.* Qui concientia pec-
 cati pressus, de præmiis dubitat cælestibus, super-
 veniente tentationis dubio, facile deserit fidei sta-
 tum, et secundum tentatoris voluntatem detrahitur

(76) Hic forte deest quod habet Glossa: *Virtutem
 ipsius patientiæ.*

(77) Al. ms. addit hic cum Glossa: *per tribula-*

tionem.

(78) Glossa, *qui non.*

ad errorem, et sit a Deo attentus. Sequitur : *Non ergo existimet homo ille, quod accipiat aliquid a Deo.* Carnalis homo, qui hæsitat, non accipiet aliquid a Deo, vel hic vel in futuro. *Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis* (79). Qui hæsitat, non accipit, quia qui hæsitat, duplex est, et duplex non accipit. Facile enim terretur adversis, et irretitur pro-peris, ut a veritate divertat. Vir duplex est, qui genu ad precem flectit, et mordente conscientia, de impetratione diffidit. Duplex est et ille, qui hic vult gaudere cum sæculo, et in æternum cum Deo; qui de bonis, quæ agit, non Deum, sed favorem quærit. Unde dicitur : *Væ ingredienti terram duabus viis* (Eccli. 1). *Glorietur ergo frater humilis in exultatione sua : dives autem in humilitate sua, quia sicut flos feni transibit.* Ac si diceret : *Glorietur frater humilis factus pauper et depressus, et hanc humillationem intelligit apud Deum exaltationem.* Quasi diceret : (Non solum verbera et carceres, et amissiones rerum quæ sunt viles et transitorie, et amatores carum puniendi.) *Glorietur, inquit, dives in humilitate sua, quia sicut flos feni transibit.* Ac si dicatur *Glorietur* ironice; quasi non debet gloriari in sua gloria, qua superbit, et alios deprimit, quia fluenda est, et humilianda in inferno. Vel gloriatur in humilitate sua, id est non superbiat, sed humilibus (80) subservendo, et ministrando alijs de divitiis suis. Quod si non fecerit, cito gloria ejus sicut flos feni transibit. Divitem vocat illum, qui totam spem suam in divitiis ponit. Non (81) nocet divitias habere, sed agere. Justus ergo ut palma florescit (Psal. xc), injustus ut fenum arefcit; quia ille manet, hic cito transit. Flos justis spes, quæ fructum exspectat, radix justis charitas, quæ immobilis manet. Radix mali hominis cupiditas, flos ejus delectatio temporalium rerum.

Exortus est ergo sol cum ardore, et arsefcit fenum, et flos ejus decidit, et decor vultus ejus deperit. Vere flos cito transibit, quia sol justitiæ Christus, cum ardore exortus arefcit fenum, et tunc flos ejus decidit. Decidente flore tota pulchritudo feni perit, decor vultus ejus deperit, honor videlicet sæculi, amicitia et cætera hujusmodi. Ardor solis adventus est severi judicis, vel in morte cujusque improvisus, vel in judicio communiter, in quo justus ut arbor fructifera manebit. *Ita et dives in finibus suis marcescet.* Viæ divitis temporalia bona quibus beatificari quærit, quæ cito destruentur. In suis ergo itineribus marcescet dives, id est in actibus suis peribit, quia iter Domini rectum ambulare neglexit. Omne igitur gaudium, ut supra dictum est, exstimare debent fideles Christi, cum in tentationes varias inciderint; quia si animus tentationi non cedit, magnum sibi ex illa quisque tentatus præmium acquirit, sicut beatus Jacobus

A consequenter hic dicit : *Beatus vir, qui suffert tentationem; quia cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.* Quia difficile est hortari ad contemptum mundi, ideo subdidit de magnitudine præmii. Quasi diceret : Vere quisque fidelis debet pati tentationem, quoniam cum per illam probatus fuerit, accipiet, ut triumphatores, coronam vitæ, quam per prophetas et apostolos repromisit Deus diligentibus se. Qui per exercitum tentationis probatur, perfectus est in fide, propter quod et temptatur. Sequitur : *Nemo cum tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur.* Hactenus de exterioribus egit tentationibus, nunc de illis, quas interioris instigante diabolo, vel etiam fragilitate naturæ toleramus; ubi etiam errorum B errorum destruit, qui dicebant, malas cogitationes sicut et bonas a Deo nobis inspirari, et hominem quasi ex necessitate peccare. Dicitur ergo apertius : *Nemo cum tentatur, id est cum interiori tentatione capitur, dicat quoniam a Deo tentatur,* quasi Deus immittat malas cogitationes. Exteriorem quippe tentationem immittit Deus ad suorum probationem, interiorem vero qua sæpe concipitur furtum, adulterium, homicidium, non immittit Deus. Iterum dicit : *Deus enim intentator malorum est.* Ac si diceret : Deus non est immissor tentationum. Tribus modis tentatio agitur, scilicet suggestione hostis, delectatione, vel etiam consensu nostræ fragilitatis.

Quod si suggestioni non consentimus, tentatio nobis ad victoriam provenit. Sed si suggestio illirit delectando, jam offendimus, sed, nondum mortem incurrimus. Ac si delectationem concepti in corde facinoris sequitur partus pravæ actionis, jam nobis mortis reis victor hostis abscedit. Sequitur : *Ipse, scilicet Deus, neminem tentat,* id est nullum in tentationem ducit. Duo sunt genera tentationum, unum videlicet quod tentatum probat, sicut tentavit Deus Abraham (Gen. xxii). Aliud quod decipit, secundum quod Deus neminem tentat. Unde autem tentatio oriatur, subdendo manifestat, dicens : *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus.* Ac si apertius diceretur : A Deo nullus, sed potius unusquisque tentatur a concupiscentia sua, vel cum caro suavia sibi quærit, vel cum diabolus incentiva immittit, a recto itinere abstractus et illectus ad malum. Deinde, inquit, *concupiscentia cum conceperit parit peccatum,* id est cum conceperit delectando, vel consentiendo, perducit ad actum manifeste. Sequitur : *Peccatum vero, cum consummatum fuerit, generat mortem,* id est cum peractum, et consuetudine consummatum fuerit, generat mortem; quia sicut qui tentatus superat, præmium vitæ acquirit; ita qui concupiscentiis illectus superatur, merito ruinam mortis incurrit. Cum super fundamenta ligna, fenum, stipulam ædificamus, diabolus suppo-

(79) Quæ uncis inclusa apparent, adducit Glossa ad exponenda illa verba : *Beatus vir qui suffert tentationem, etc.*; atque : *Non solum verbera... debetis pati, sed et amissiones, etc.*

(80) Glossa humiliet se.

(81) Plus enim concupiscentia mundi, quam substantia nocet. Bernardus, seu Gaufridus declam. De colloq. Simon. cum Jesu.

nit incendium: Sed si ædificamus aurum, argentum, lapides pretiosos, tentare non audeat, nec tamen omnino desistit, sed *sedet in occultis ut interficiat innocentem* (Psal. ix.).

Cassiodorus: Sedet quasi cum mora in insidiis cum divitiis hujus sæculi quos ditabit, et cum eribus cumulabit, quorum falsam felicitatem ad alios decipiendos ostentabit. In insidiis dico positus in occultis, id est in ambiguis, ubi non facile intelligitur quid appetendum sit, quidve non. Potest hoc de diabolo, ut supradictum est, intelligi, potest et de quolibet impio homine, fidelibus Ecclesie insidiantes adverti. Augustinus: Ad quid sedet impius in insidiis? Videlicet ut interficiat innocentem, ex innocenti faciendo nocentem. Deinde exponit insidias ejus dicens: *Oculi ejus in pauperem respiciunt: insidiatur quasi leo in spelunca sua* (Ibid.). Quasi diceret: *Oculi ejus respiciunt veluti cum misericordia et affectu in pauperem. Vel alios sic decipit, quia oculi ejus respiciunt crudeliter in pauperes spiritu, quorum est regnum cælorum* (Matth. v), quia justis et pauperibus spiritu maxime insidiatur. Et ipse in abscondito insidiatur, quia ille nescit qui decipitur. Ipse dico quasi leo existens propter vim in spelunca sua, scilicet propter dolorem. Iterum beatus Jacobus consolans, hortatur fideles, dicens: *Nolite itaque errare, fratres mei dilectissimi*. Ac si diceret: *Nolite errare existimando, quod testamenta vitiorum a Deo procedant; et ideo a nobis dissentire non debetis, quia nihil inutile, sed quod vobis est necessarium suadeo. Et quia peccata non sunt a Deo, sed virtutes, recte subjungit, dicens: Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio*. Ostendo quod vitia non a Deo, sed a nobis ipsis sunt; contra ostendit quia quicquid boni agimus, non a nobis, sed ex Deo est. Unde Patrem luminum vocat, id est auctorem omnium spiritualium donorum. Dicatur ergo apertius: Quia igitur mala non a Deo, sed potius bona oriuntur: *Omne datum optimum*, ut castitas videlicet et alie virtutes, *et omne donum perfectum*, id est exsecutio ipsarum virtutum, vel vita æterna quæ est perfecta, *desursum est, descendens a Patre luminum quasi radius a sole, apud quem non est transmutatio*, id est in cujus natura mutabilitas nulla est, sed identitas, et non solum in natura, sed etiam in largitione donorum; quia sola dona lucis, et non tenebras immittit errorum; *nec vicissitudinis obumbratio*, quia lumen ejus aliqua umbra non intercudit, ut aliqua mala immittat, sed semper bona lucis dona. In nobis aliquando sunt Dei dona, quæ supervenientia obumbrant peccata, quæ non sunt in Deo. Datum refertur ad naturam, donum ad gratiam; et datum ipsi homini, donum gratiæ Dei solet ascribi: sed et bonum nature a Deo. Iterum Dei beneficia reducit ad memoriam, cum subjungit dicens: *Voluntarie genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creature ejus*.

A Quasi diceret: Omne bonum est a Deo, et non meritis nostris ad hoc accessimus, sed sola gratia divinæ voluntatis. Dicatur ergo apertius: Voluntario post filios tenebrarum genuit nos per aquam regenerationis in filios lucis: *Verbo veritatis*, in doctrina evangelii, ad hoc videlicet, *ut simus initium aliquod creature ejus*; ne per hanc scilicet generatam putemus nos esse quod ipse est, sed quendam principatum in creaturis adoptione nobis concessit. Quotammodo princeps est homo omnium creaturarum, quæ sub cælo sunt. Unde alius translator ait: *Ut simus initium aliquod creaturarum ejus*. Supra monuit ad tolerantiam tentationum, deinceps moralibus instruit præceptis. Ait enim: *Scitis, fratres mei dilectissimi*. Quasi diceret: Scitis quod a vobis ipsis habuistis ad vitia labi, a Domino superna gratia illustrari, et cum initium creature aliquod genuisti estis, in vobis perseveret. Sequitur: *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram*. Ac si diceret: Sit omnis homo tardus ad loquendum, ne videlicet ante tempus præsumat docere; et *tardus ad iram*, id est, ut sine causa non temere irascatur, vel contra subditos peccantes, vel contra quoslibet fratres, vel contra felicitatem malorum, quia maturitas sapientiæ non nisi tranquilla mente percipitur. Et qui iratus judicat, etiamsi justitiam judicat, tamen divini examinis justitiam, in quam perturbatio non cadit, non potest imitari. Quare? *Quia ira ceteri justitiam Dei non operatur*.

C Homo iracundus, etsi apud homines videatur justus, apud Deum tamen est injustus. *Propter quod abjicientes*, inquit, *omnem immunditiam, et abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum quod potest salvare animas vestras*. Monuit ad inquirendam doctrinam; ad quam suscipiendam, et ut ea possint proficere, hortatur ad immunditiam corporis et animæ; quia qui non declinat a malo, non potest facere bonum. Dicatur ergo apertius: *Propter quod*, id est propter illud quod supradictum est, *attenti debetis esse prius ad audiendum, deinde ad docendum, abjicientes omnem immunditiam, animæ videlicet et corporis, et abundantiam malitiæ. Malitia proprie ad interioris hominis pravitatem respicit. Vel abundantia, id est malos homines abundantes in malis. In mansuetudine, videlicet contra iram, suscipite insitum verbum cum magno honore, quod vestris cordibus prædicando imponimus. Vel verbum quod insitum et seminatum est in die redemptionis, quando vos genuit Deus, quod potest salvare animas vestras, etiam si in corpore tentationem vel mortem patimini. Et non solum auditu illud suscipite, sed etiam opere implete, quia non auditores legis justis sunt, sed factores* (Rom. ii).

Iterum consulendo subjungit, dicens: *Estote factores verbi, et non auditores tantum, fallentes vosmetipsos*. Quasi diceret: Nunc perfectius suscipite, et operibus implete, quod in mysterio tenuistis. Ac si

patenter dicat : Estote opere factores verbi, et non A
auditores tantum, fallentes vosmetipsos, si per so-
lum auditum vos salvandos putatis; quia si quis
auditor est verbi, et non factor, hic comparabitur
viro consideranti vultum nativitat^s suæ in speculo,
corporali scilicet, ubi sola umbra relucet. Allego-
rice : Qui proponit in animo suo considerare in
Scripturis, quasi in speculo, vultum nativitat^s suæ,
videlicet qualiter sit homo natus, quam fragilis, vel
quid futurus, quam brevis ævi, in quantis miseriis
positus, compunctionem magnam et voluntatem
pœnitendi contraxit, et statim aliqua seductus tenta-
tione, obliviscitur compunctionis, et ad peccata
redit; cujus inconstantia comparatur, qui libenter
verbum audit, et implere negligit. Et est similitudo
inter illum qui sponte sua, sine doctore, ad Scrip- B
turas applicuit, et illum, qui ab alio Scripturas
audit, cum neuter impleverit. Sequitur : *Considera-
vit se, et abiit, et statim oblitus est qualis fuerit.*
quia videlicet non rem, sed solam umbram vidit,
sicut ille qui habet solam verborum umbram, et
non corpus operis. Puer cum nascitur, vagit, per
quod indicatur dolor animæ, quæ in vita intrat ad
miserias carnis, quem dolorem postea obliviscitur
consuetam illecebris carnis. Sequitur : *Qui autem
perspexerit in legem perfectam libertatis, et perman-
serit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor
operis, hic beatus in facto suo erit. Quasi diceret :
Qui solo auditu putat se salvari, fallitur; sed qui
perspexerit in legem perfectam libertatis, id est
audiendo verbum Evangelii, et permanserit in ea C
continuatione operis, non auditor obliviosus factus,
sed factor operis; hic beatus non in auditu, sed in
facto suo erit in futuro, etiamsi hic est miser. Le-
gem perfectam libertatis gratiam vocat Evangelii,
quæ perfecte liberos facit a servitute timoris. Qui
legem tenebant, in timore serviebant; quia quisquis
eam transgrediebatur, sine miseratione lapidaba-
tur. Hæc lex neminem ad perfectum perduxit, quia,
etsi cogebat timore servire, non dabat gratiam ut
compleretur amore, et a penis inferni non poterat
liberari (Hebr. vii). Sed charitas, quæ datur in
Evangelio, mittit foras timorem, et ducit ad vitam
(I Joan. iv). Iterum ad illorum instructionem sub-
jungit, dicens : *Si quis putat se religiosum esse, non
refrenans linguam suam, sed seducens cor suum,
hujus vana est religio.* Monuerat superius, ut ver-
bum Dei non audirent solum, sed etiam impleverent;
nunc autem ut undique munitos reddat, addit nihil
valere hæc omnia, nisi etiam lingua refrenetur a
detractionibus, et mendaciis, ac blasphemis, stul-
tiloquiis, atque multiloquio, quia *corrumpunt bonos
mores colloquia mala* (I Cor. xv). Dicatur ergo aper-
tius : *Si quis putat se religiosum esse, per fidem scilicet,
quam habet, et opera fidei, non refrenans lin-
guam suam, sed seducens cor suum, non intelligens
se puniendum pro peccatis linguæ, hujus vana est
religio, id est inutilis, vel non munda. Quasi diceret :
Non solum sitis factores verbi, sed et lin-**

guam refrenate. Iterum misericordiæ opera com-
mendans, subjungit dicens : *Religio munda et im-
maculata apud Deum et Patrem, hæc est : Visitare
pupillos et viduas in tribulatione eorum, et immacu-
latum se custodire ab hoc sæculo.* Ac si apertius
diceret : Religio munda in cordis intentione, et im-
maculata operis executione, apud Deum et Patrem,
qui non fallitur in discernendo, sicut homines, et
filiis pie consulit et retribuit, hæc est : Visitare
pupillos, id est succurrere eis qui carent præsidio
patrum. *et viduas, quibus deest solatium marito-
rum, in tribulatione eorum, id est in tempore ne-
cessitatis de quibus dicitur : Quoadiu fecistis uni
de his fratribus meis minimis, mihi fecistis* (Math.
xxv). *Et immaculatum se custodire ab hoc sæculo,*
munditiam cordis conservando et prava opera fu-
giendo. Quia dixerat factorem beatum, nunc quæ
facta maxime placeant dicit, scilicet misericordiæ
et innocentia. Nam in eo quod pupillos et viduas
visitare iussit, cuncta, quæ erga proximum agere
debemus, insinuat; quod immaculatos a sæculo ju-
bet custodiri, universa, in quibus nos castos ob-
servare decet, ostendit, in quibus sunt et ea quæ
supra observare monuit, ut *tardi ad loquendam, et
tardi ad iram.*

Sequitur : *Fratres mei, nolite in personarum ac-
ceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi glo-
riæ.* Quare? Quia mundus pauperem abjicit, divitem
colit; fides Christi e contra docet, quia omnis gloria
divitum tanquam flos feni (I Petr. i), misericordia
vero in pauperes floret in æternum. His verbis beatus
Jacobus ostendit, quoniam hi, quibus scribebat,
fide imbuti sed operibus vacui erant; et elemosy-
nam, quam prædicabant, non pauperibus propter
æterna, sed divitibus propter temporalia com-
moda faciebant. Unde eos redarguens Dominum
gloriæ nominat, ut ejus iussis obediantur, qui sem-
piterna gloria remunerat quidquid pro ejus amore
pauperibus datur. Quicumque divitem propter divi-
tias eligit, et pauperem propter paupertatem abjicit,
in utroque peccat. Unde et recte subditur : *Etenim si
introierit in conspectu vestro vir aureum anulum ha-
bens in veste candida, introierit autem et pauper in
sordido habitu, et intendatis in eum, qui est indutus
veste præclara, et dixeritis ei : Tu sede hic bene; pau-
peri autem : Tu sta illic aut sede sub scabello pedum
meorum.* Augustinus : Si hanc distantiam sedendi et
standi ad honores ecclesiasticos referamus, non est
putandum, leve esse peccatum in personarum accep-
tione habere fidem Domini gloriæ. Quis enim ferat
eligi divitem ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto
paupere instructiore et sanctiore? Si autem de
quotidianis concessibus loquitur, quibus differenter
divites et pauperes suscipimus, quis non hic pec-
cat? Non tamen peccat, nisi cum apud semetipsam
intus ita judicat, ut et ei tanto melior, quanto di-
tior ille videatur; hæc enim videtur significasse
subdendo : *Nonne judicatis apud vosmetipsos, et
facti estis iudices cogitationum iniquarum, id est lu-*

manarum? *Audite, inquit, fratres mei dilectissimi, nonne elegit Deus pauperes in hoc mundo, divites autem in fide et hæredes regni quod promisit diligentibus se? Pauperes elegit Deus dicens: Nolite timere, pusillus grex, quoniam complacuit Patri vestro dare vobis regnum (Luc. xii).* Nam et ipse Dei et Virginis Filius pauperes elegit parentes, quorum officio secundum carnem nutrireretur. Dicatur ergo apertius: *Audite, fratres mei dilectissimi, id est diligentius attendite, quia non qui ditiores in sæculo, meliores sunt in examine divino; et ideo pauperibus non præferendi. Nam Deus non divites, sed pauperes elegit, id est humiles pro contemptu rerum visibilium, fide autem invisibilium divitiarum mundo despicabiles apparent, sed hos tamen exspectatione futuri regni præclaros reddidit, et nobiles.* Vos, inquit, *exhonorastis pauperem, dicendo, videlicet: Tu sta illic, aut sedo sub scaballo pedum meorum.* Sequitur: *Nonne divites per potentiam opprimunt vos, et ipsi trahunt vos ad judicia? Ac si diceret: Divites per potentiam opprimunt vos, bona auferendo et verbera dando; etiam ipsi trahunt vos ad judicia, et sine causa faciunt condemnari. Hoc loco apertius ostendit, quos divites superius dixit; scilicet illos, qui divitias Christo præferunt: et ipsi, alieni a fide eos, qui credunt, per potentiam opprimunt, et ad judicia potentiorum trahunt. Et est alia causa, quare non sunt divites eligendi, scilicet quia mala inferunt fidei.* *Nonne, inquit, ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super nos? Hoc apostolorum temporibus plures gentilium et Judæorum, maxime priores, fecisse inveniuntur. Bonum nomen, ait, blasphemant, id est salutare Christi nomen, quod invocatum est super nos, ad perfectionem nostram. Iterum dicit: Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas, videlicet: Diliges proximum tuum sicut te ipsum, bene facitis; si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti a lege quasi transgressores.* Ac si apertius loqueretur dicens: *Si legem perficitis regalem, id est excellentem inter alias; secundum Scripturas, secundum videlicet quod Scripturæ testantur, scilicet hanc: Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Quia aspere superius de contemptu mundi locutus erat, et quodammodo contrarius legi divinæ, quæ omnes diligere præcipit, ne omnino contemnendi divites putentur, subdit: *Quasi propter prædictas causas non sunt eligendi; sed tamen si perficitis hanc legem, quæ dicit, Diliges proximum tuum sicut te ipsum (Lev. xix), bene facitis; quia etsi divites propter divitias non sunt eligendi, non tamen propter Deum minus sunt diligendi. Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti a lege quasi transgressores, quæ lex dicit: Non confundas personam pauperis, nec honores vultum potentia (ibid.). Et in Veteri Testamento dicitur: Nulla erit distantia personarum, ita parvum ut magnum gaudietis; quia judicium Domini est (Deut. i).* Ne ergo putarent quibus loquebatur,

A contemptibile esse peccatum in hac una re legem transgredi, consequenter addidit, dicens: *Quicumque totam legem observaverit, offendet autem in uno, factus est omnium reus.*

Ac si dicatur: *Quicumque totam legem observaverit, id est in animo observare proposuerit, offendet autem in uno, non ex humana fragilitate, sed reputando leve esse, factus est omnium reus apud Deum, qui nihil dimittit impunitum, et scit quam necessariam legem dederit. Qui enim dixit, Non mæchaberis, dixit et Non occides.* Qui negligit mandatum, credit illud inaniter a Deo esse constitutum. *Quod si non mæchaberis, occidas autem, factus es transgressor legis, et ita contemptor legislatoris.* Hanc sententiam ex simili videamus. Si quis me offenderet, omnes fratres et amicos meos in me offenderet, et quodammodo contra omnes peccaret. Sic ille qui unum mandatum negligit, cæteris quæ completa videbantur adjuvare, sibi iutilia reddit. Vere qui in uno offendit, transgressor totius legis est, quia peccat, et contra auctorem legis, quem in sua lege negligit, et contra charitatem, quæ est causa et quasi mater totius legis. Vel aliter: Charitas est plenum legem, in cuius præceptis tota lex pendet (Math. xxii). Qui ergo contra charitatem facit, merito omnium reus est. Nemo autem peccat, nisi contra charitatem faciat, quia nec Deum vere diligit, cuius legem diligit, nec proximum, in quem delinquit. Quia ergo superius ostenderit eos in charitate peccare, quando dicunt pauperi: *Tu sta illic, competenter subdit: Qui in uno, id est in charitate offendit, quæ est radix omnium præceptorum, ab omnibus præceptis, quæ sunt filii charitatis, accusatur. Cum ergo non dicantur paria peccata, nisi forte quia magis facit contra charitatem, qui gravius peccat, et minus qui levius? Sequitur: Sic loquimini, et sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari.* Ac si diceret: Sic loquimini proximis, et ita estote eis misericordes, sicut Deus vobis. Aliter: Gravius judicatur, qui legem Moysi, quam qui naturalem contemnit; gravius etiam qui legem gratiæ, quam qui legem Moysi despicit. Quasi ergo diceret: Bene loquimini et bene facite; quia si negligitis, gravius damnabimini, quam qui fuerant tempore Moysi; quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Quandoquidem malum est, propter divitias divitem eligi, pauperem abjici; et quia bonum est, propter Deum etiam divites diligere, pupillos et viduas visitare, ergo sic loquimini et sic facite. Hæc loquendo et faciendo curate, ut proximos diligendo, a Deo diligere mereamini; misericordiam impendentes, misericordia digni existatis. *Incipientes, inquit, judicari sicut per legem libertatis. Lex libertatis, lex est charitatis, quam superius regalem vocavit, qua dicitur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum, qua lege vos Deus judicat, cum magnam misericordiam donat; quia non judicamini per legem punarum et servitutis, sed per legem gratiæ, quæ spontaneos*

vocat ad pœnitentiam, et peccata dimittit. *Judicium*, inquit, *sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam*. Ac si apertius diceretur : Oportet vos misericorditer agere, quia qui potuit et non fecit misericordiam antequam judicaretur, sine misericordia judicabitur. Quo plus majorem quis misericordiam a Domino consequitur, eo injustius indigenti proximo misericordiam negat, et justius impietatis pœnas luit. Iterum misericordiæ opera fidelibus commendans, ait : *Superexaltat misericordia judicium (Matth., v)* : id est supponitur ei scilicet iudicio. Misericordia quasi illuminat iudicium ; quia iudicium, quod est cum misericordia, per ipsam misericordiam commendabilius est, et magis placet. Sicut in iudicio dolebit qui non fecit misericordiam ; ita qui fecit, remuneratus exultabit atque gaudebit. Aliter : *Superexaltat*, id est supponitur misericordia iudicio ; quia in quo inventum fuerit opus misericordiæ, et si habuerit aliquid in iudicio quo puniatur, tanquam unda misericordiæ ignis peccati extinguitur. Aliter : *Superexaltat misericordia iudicium*. Plures per misericordiam colliguntur, sed qui misericordiam præstiterunt. *Beati enim misericordes : quoniam ipsi misericordiam consequuntur (ibid.)* Sequitur : *Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Nunquid fides poterit salvare eum? Quasi diceret : Debetis bona agere, quia falluntur, qui solam fidem sufficere credunt, cum tempus habeant operandi. Sola nimirum fides salvat hominem, quæ per dilectionem operatur. Sicut sola verba pietatis nudum, vel esurientem fratrem, aut sororem non recreant, si non cibus, vel vestis præbeatur ; ita fides verbo tenus servata non salvat. Illic latius de operibus misericordiæ loquitur, ut quos præcedente sententiâ terruerat consoletur docendo quibus remediis expientur quotidiana peccata, sine quibus non agitur præsens vita ; ne illi, qui in uno tantum, sed qui in multis offendunt, in iudicio inveniantur rei omnium. Quod legitur, *qui crediderit, scilicet, et baptisatus fuerit, salvus erit (Marc., xvi)* ; de fide perfecta, quæ per dilectionem operatur, est intelligendum. *Fides ergo, si non habeat opera*, quibus reviviscat, *mortua est in seme ipso*, id est contra seipsam ; quia qui dicit verbis promisit, operibus non implevit. *Sed dicit quis, vobis videlicet irridendo : Tu fidem habes, et ego opera*. Quasi diceret beatus Jacobus : Non solum propter prædictas rationes debetis ad bene operandum incitari, sed propter hoc, ne improprium videlicet ab aliis patiamini ; quia al quis assumpta fiducia de suis operibus, ut ostendat solam fidem non valere, impropere dicat : *Tu fidem habes sine operibus, et ego opera illi*.*

Quia ergo non habes opera, ostende mihi, si potes, fidem tuam sine operibus, per aliqua certa signa ut credam te esse fidelem. Sed quia non poteris, cum desint opera, ego ostendam tibi per opera quæ habeo fidem meam, quibus operibus me esse

A fidelem probare possum. Hoc loco beatus Jacobus probavit eos, qui opera non habebant, veram fidem non habere ; nunc autem cuiusmodi fidem habeant, patefacit ; ne illam talem fidem magni faciant. Ait enim : *Tu credis quoniam unus est Deus : bene facis ; et dæmones credunt, et contremiscunt*. Scriptum est enim : *Exibant dæmonia a multis clamantia, et dicentia : Quia tu es Filius Dei (Luc. iv)*. Sed et legio, quæ hominem obsidebat, timens clamabat : *Quid nobis et tibi, Fili Dei summi? Venisti ante tempus perdere nos? Adjuramus te per Deum, ne nos torqueas (Matth. viii. Luc. viii)*. Qui ergo Deum esse non credunt, vel creditum non timent, dæmonibus tardiores et proterviores sunt. Dicatur ergo apertius : *Tu credis quoniam unus est Deus : bene facis*, id est non improbo, sed tamen non sufficit ; et ne putes quod in hoc aliquod magnum facias ; nam et dæmones unum esse Deum credunt, et, quod plus est, contremiscunt. Probato quod fides sine operibus mortua est ; ut evidentius ad bonam operationem eos invitet, elegans exemplum bonæ operationis de Abraham patriarcha proponit illis, qui de circumcisione crediderant, ut bonum patrem, quasi boni filii in tentatione et operatione imitentur. Ait enim : *Vis scire, homo inanis, quoniam fides sine operibus mortua est? Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est, offerens filium suum Isaac super altare? Non solum rationibus, sed etiam exemplo et auctoritate utitur. Licet Abraham per fidem quam habebat, justus erat ; tamen per opera quæ addidit, amplius est justificatus ; quæ nisi fecisset, meritum præcedentis fidei amisisset. Arbitrabatur Abraham, quando filium suum offerebat super altare, quod et mortuos potens est Deus suscitare (Hebr. xi)*. Magna tentatio, cum filium jubebatur occidere ; magna fides, cum etiam de mortuo credebatur se posse semen accipere : magnum opus, cum dilectissimum non dubitaret filium offerre. Quia ergo illum obtulit in quo acceperat promissionem, apparet magna virtus fidei, quia etsi eum offerret, credebatur promissionem implendam, quia potentem credebatur Deum etiam suscitare mortuum. Quod Abraham per fidem sine operibus justificatus dicitur ; de operibus, quæ præcedebant, intelligitur : quia per opera, quæ fecisset, non fuit justus, sed sola fide (Rom. iv). Illic de operibus agitur, quæ fidem sequuntur, per quas amplius justificatur, cum jam per fidem fuisset justus. Unde Paulus : *Fide Abraham obtulit Isaac, cum tentaretur (Hebr. ii)* : Hæc oblato est opus et testimonium fidei et justitiæ. Paulus in Abraham fidei constantiam, Jacobus laudat operum magnificentiam, quia in utroque fuit perfectus Abraham, et de utroque in exemplum proponitur. Et ne discipuli Christiani, quibus sanctus Jacobus scribebat, opera tanti Patris imitari non possent, præsertim cum modo nullus cogat filios offerre, addit exemplum mulieris peccatricis, quæ per opera misericordiæ et hospitalitatis soluta est a peccatis, et

scripta civibus Israelitici populi, et adnumerata in generationibus Salvatoris. Ait enim: *Similiter et Rahab meretrix, nonne ex operibus justificata est suscipiens nuntios, et alia via ejiciens.* Ac si apertius diceret: *Similiter*, id est non solum Abraham per majora opera, sed etiam Raab (per minora sua opera est justificata, suscipiens nuntios Josue, et alia via ejiciens, ne a viris Jericho occiderentur. Raab *latitudo* interpretatur, et significat Ecclesiam fide dilatatam. Hujus exemplo monet, patriæ pereuntis interitum cavere per opera misericordiæ, nuntios Christi suscipere, et servare et ad Jesum remittere, sicut legitur beatus Gamaliel fecisse (Act. v).

Fuere nonnulli temporibus apostolorum, qui descendentes de Judæa Antiochiam non bene eruditi in lege fidei, docebant credentes ex gentibus debere circumcidi; et alios errores inducebant, qui veris prædicatoribus non parvum laborem quæstionis contulerunt (Act. xv). Illos ergo ab officio verbi removet beatus Jacobus, ne veros impediunt prædicatores. Dicit ergo: Sicut monui vos, inquit, ad opera misericordiæ facienda, sic moneo ad vitanda stulta magisteria. *Nolite itaque plures magistri fieri fratres mei [scientes], quoniam majus judicium sumitis.* Qui indoctus officium docendi usurpat, et Christum non sinceriter nuntiat, majorem damnationem meretur, quam si solus in suo scelere periret; sicut e contra qui bene ministrat, gradum sibi bonum acquirit. Dicit ergo apertius hic sanctus Apostolus: *Nolite plures magistri fieri, fratres mei.* Quare? *Quia in multis offendimus omnes.* Vere periculosum est, quia non tantum vos minus eruditi, sed nos omnes prædicatores etiam majores in multis offendimus. alii videlicet male vivendo, alii male docendo. Ilis et aliis modis se illis connumerat, ut eos liberius arguat. Aliter justus, et aliter malis offendit. Justus fragilitate carnis offendit, et tamen justus esse non desinit. Unde Salomon: *Septies in die cadet justus et resurget* (Prov. xxiv). Sicut ergo quotidiana est offensio, ita quotidiana orationum et bonorum operum medela cunctis est necessaria. Lupii vero post offensionem corruunt in malum. Sequitur: *Si quis in verbo non offenderit, hic perfectus est vir.* In verbo illo videlicet, cujus offensionem humana potest vitare fragilitas, ut verbum detractionis, superbiæ, jactantiæ, sed et otiosæ et superflue locutionis, qui non offendit, perfectus est vir. Ac si apertius loqueretur dicens: *In multis offendimus*, quia istis et multis aliis modis, et ideo non sumus perfecti, quia ille tantum est perfectus, qui in verbo non offendit. Hac sententiâ vult ostendere inevitabilem verbi offensionem, ut imperitos deterreat, ne cupiant prælationem, quia qui cupit præferre, oportet aliis perfectiorem esse, ne offendant, dum debet prodesse. Iterum dicit: *Si frenos aequis in ora mittimus ad consentiendum nobis sub-*

audis, in ora nostra multo magis debemus mittere. Dum similitudinem de equis ad linguam trahit, convenientiam et facultatem refrenandi linguam ostendit. Quasi diceret: Convenit ut in ora nostra frenos continentiae mittamus ad consentiendum Creatori nostro, ut per linguæ custodiam, operum quoque rectitudinem obtineamus. Consequenter etiam de navibus aliam proponit similitudinem, dum dicit: *Ecce nares cum magna sint, et a ventis validis minentur*, etc. Allegorice: Magnæ nares in mari mentes hominum in mundo, venti a quibus minantur, appetitus mentium sunt, per quos naturaliter coguntur aliquid agere, quo perveniant ad bonum finem vel ad malum. Gubernaculum cordis intentio qua boni, transgressis fluctibus sæculi, salutis portum inveniunt reprobi quasi in Scylla vel Charybdi intereunt.

Scylla et Charybdis duæ rupes sunt in insula Sicilia, quibus nares absorbentur, aut læduntur. (82) Scyllam quoque ferunt feminam capitibus caninis succinctam, cum latratibus magnis propter fretum Siculi maris, id est Siciliæ, in quo navigantes verticibus in se concurrentium undarum exterriti, latrare existimant undas, quas sorbentis æstus vorago collidit. Ut ergo supra dictum est, Scylla et Charybdis duæ rupes sunt in mari Siculi, id est Siciliæ, innumera in circuito habentes latibula aquas absorbentia vicissim et evomentia. Quas dum interdum absorbent et evomunt, videntur a transeuntibus quasi multorum canum voces latrantium. Unde in proverbio dicitur: *Si evasisti Scyllam, cave ne incurras Charybdim.* Sicut ergo superius dicitur, bona intentio est gubernaculum cordis, quo boni salutis portum inveniunt, reprobi vero quasi Scylla vel Charybdi per malam intentionem intereunt. Quia ergo boni portum salutis inveniunt, et mali cito intereunt, recte subjungitur:

Ita et lingua modicum membrum est, sed magna exaltat, id est magna præmia, si impetus dirigentis bene eam gubernat; si autem male, sibi suisque magna perditionis exaltat. Unde Salomon: *Mors et vita in manibus linguæ* (Prov. xviii). Lingua exaltat vitam, si bene docet Ecclesiam; exaltat autem mortem, si male. Agit namque contra illos qui vita et scientia destituti erant, et docere præsumebant. Quidam libri habent: *Et magna exsultat*; quia cæterorum, scilicet verba et sensus despiciens, singulariter se esse sapientem jactat et facundum. Unde dicitur: *Nolite multiplicare loqui sublimia, gloriantes* (I Reg. ii). Iterum de igne exemplum satis congruum ponit cum subjungit: *Ecce quantus ignis quam magnam silvam incendit! Et lingua ignis est, universitas iniquitatis.* Sic et lingua incontinens magnam bonorum operum materiam perire facit; et cum fere impossibile sit vitari peccatum etiam a perfectis, non quilibet ap-

petere debet mysterium. *Et lingua, inquit, igni, est universitas iniquitatis*: quia virtutum videlicet silvam male loquendo devorat, et per eam cuncta fere facinera, aut concinantur, ut latrocinia, stupra: aut perpetrantur, ut perjurio, falsa testimonia; aut defenduntur, ut cum quilibet impurus excusando scelus quod admisit, simulet bonum quod non fecit. Sequitur: *Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus nostrum, et inflammatur rotam nativitatis nostræ inflammata ad gehennam*, id est contaminat totum cursum temporalis vite, quousque ad mortem, velut corrente rota, agitur. Vel ideo rotam nativitatis nostræ dicit, quia merito primæ pravariationis ab interna stabilitate projecti, huc illucque vaga mente rapiamur; ubi periculum, vel ubi sit salus, prorsus ignoramus. Inflammatur hæc rota nativitatis igne linguæ, cum vitium nativæ perturbationis ineptis etiam et noxiis sermonibus maculatur. *Inflammata, inquit, ad gehennam*. Sicut gehenna semper ardet, sic et diabolus, propter quem facta est, ubicunque sit, vel in aere, vel sub terra, secum fert tormenta suarum ponarum, et flammarum; et hac pœna commotus, flammam vitiorum suggerit hominibus, et ea quæ invidendo eis suggererit, per linguam incontinentiam aperit, et per cætera membra ad effectum perducere cogit. Iterum malignitatem indomitæ linguæ apertius ostendens, dicit: *Omnis natura bestiarum, et volucrum, et serpentium, et cæterorum domatur, et domita sunt a natura humana; linguam autem nullus hominum domare potest, inquietum malum, plenam veneno mortifero*. Lingua pravorum bestiarum ferocitate, volucris levitate, serpentibus virulentia præcellit. Sunt quidam bestiales, qui exacuunt ut gladium linguas suas (*Psal. LXXIII*); sunt volatiles, qui ponunt in cælo os suum, et quorum os locutum est vanitatem (*Psal. LXXII*); sunt serpentini, de quibus dicitur: *Venenum aspidum sub labiis eorum* (*Psal. LXXIII*).

Legimus in Plinio inhumanissimam aspidem in Ægypto a patrefamilias domitam quotidie de caverna sua egressam, et a mensa ejus annonam percipere solitam. Legimus in Marcellino, tigridem mansuetam factam, ab India Anastasio principi missam. Aliqui sunt bestiales sensu et opere; alii volucres instabilitate; alii serpentes astutia nocendi, quorum linguam difficile est a magistro refrenari. Linguam ergo nullus hominum domare potest, id est nullus doctorum potest cohibere linguam verbosorum subditorum. *Inquietum malum*, id est non potest domari, quia non quiescit in uno, ut solus linguosus peccet, sed serpit more veneni de uno in alium traheo do.

Quia lectio Plinii superius mansuetam nobis aspidem ad memoriam reduxit, latius, si placet, de ejusdem serpentis natura, beato Isidoro docente,

(83) Lib. XII *Etymolog.*, c. 4, et vide notationes Grialii in hunc locum.

(84) Videtis hac de re dissertationem Calmetii:

A aliqua audiamus (83). « Aspis, inquit, vocata, eo quod morsu venenum immittat et spargat; hoc enim Græci *veenum* dicunt, et inde aspis, quo. l morsu venenato interimat. Hujus serpentis diversa genera sunt et species, et dispares effectus ad nocendum. Fertur (84) autem aspis cum cœperit pati incantatorem, qui eam quibusdam carminibus evocat, ut illam de caverna producat; illa cum exire noluerit, unam aurem in terram premit, alteram vero cauda obturat, et operit; atque ita voces illas magicas non audiens, non exit ad incantatorem. Dipsas genus est aspidis, quæ Latine situla dicitur, quia quem momorderit, siti perit. Hypnalis, genus est aspidis dicta, quod somno necat: hanc sibi Cleopatra apposuit, et ita morte quasi somno soluta est. Hemorrhoids aspis nuncupata, eo quod sanguinem sudet, qui ab ea percussus fuerit, ita ut dissolutis venis, quidquid vite est, per sanguinem evocet. Græce enim sanguis *αἷμα* dicitur. Prester aspis semper ore patenti et vaporante currit; cuius poeta sic meminit:

Oraque distendens avidus fumantia prester.

Quem hic percusserit, distenditur, enormique corpulentia necat, extuberatum enim putredo sequitur. Seps, tabificus aspis, dum momorderit hominem, statim eum consumit, ita ut liqueat totus in ore serpentis.

His breviter de aspidum generibus dictis, iterum Hispaniarum doctor Isidorus de tigridis natura, cujus superius Marcellinus memoriam fecit, nobis audire cupientibus ad Dei laudem, qui in suis creaturis atque operibus semper est mirabilis, aliquid dicat (85): « Tigris, inquit, vocatur propter volucrum fugam. Ita enim Persæ et Medi sagittam nominant. Est enim bestia variis distincta maculis, virtute et velocitate mirabilis, ex cuius nomine flumen Tigris appellatur, quod rapidissimus sit omnium fluviorum. » Hos magis regio Hyrcania gignit, quæ juxta Fison fluvium est posita. Solent præterea feminas canes, id est catellas, noctu in silvis alligatas admitti ad tigrides bestias, a quibus iusit, et nasci ex eorum fetu canes adeo acerrimos et fortes, ut in suo complexu leones prosterant.

D Lingua ergo pravorum, ut supradictum est, bestiarum ferocitate, volucris levitate, serpentibus virulentia præcellit; quia ab humana natura bestiarum domantur, et pravorum linguæ domari etiam a perfectioribus magistris non possunt. Ideo et nos has ferocissimas bestias huic lectioni inseruimus, ut prudens lector facile intelligere possit, indomita lingua erga se et proximos quam gravis, quamque mortifera pestis sit. *In ipsa, ut ait beatus Jacobus, benedicimus Deum et Patrem: et in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt. Quasi diceret: In ipsa benedicimus Deum et Patrem: gra-*

De excantatis serpentibus.

(85) Lib. XII *Etymolog.*, cap. 2.

tias videlicet agendo, laudando : *et in ipsa detrahendo maledicimus homines* ; quia qui detrahit fratri, provocat illum ad maledicendum, de cuius veneni atrocitate plura subnectit, dum in vituperio creaturæ Creatorem offendimus. In ipsa maledicimus homines rationales (86) vere Dei cognitionem habentes. Vel sicut ipse principaliter præest omnibus, ita et homines, qui ad similitudinem ejus facti sunt, præ sunt cæteris creaturis. Sequitur : *Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem, et amaram aquam ? Oportet prædicatorem aliquando dulci, aliquando amara prædicatione uti, attrahendo, increpando, quod satis difficile est, ut diversis verbis ad idem tendentibus utrumque facere possit. Non oportet, inquit, fratres, hæc ita fieri.* Vere non oportet ut eodem ore benedicamus de capite, et maledicamus de membris, quia amaritudine maledictionis consumitur dulcedo benedictionis, quod melius per similitudinem ostendimus. Si simul inisces dulcem et amaram aquam, et per idem foramen exeant, dulcis commistione amaræ in amaram convertitur, non amara in dulcem commistione dulcis. Sic non placet dulcedo linguæ si mista est amaritudine ; quia *modicum fermentum totam massam corrumpit* (I Cor. v), nec speciosa laus est in ore peccatoris (Eccli. xv). Iterum alia exempla proponit dicens : *Nunquid potest, fratres mei, ficus uvas facere, aut vitis ficus ?* Quasi diceret : Sicut arbor, amisso naturali fructu, alterius arboris non fert fructum ; sic maledictio etsi loqui bene videatur, fructum tamen benedictionis non habet. Quare ? quia facilius dulcia in amarum, quam amara in dulce vertuntur. Nunquid oportet, ut doctor sit ficus dulcedine beatitudinis, ad quam monet, et dulcibus utatur verbis, et ut sit vitis faciens oblivisci omnium temporalium, in quibus oportet asperis uti ? Sed nunquid potest idem doctor esse ficus, dulcibus attrahendo, et potest esse vitis, asperioribus ab amore terrenorum retrahendo ? Quasi difficile est, *salsam dulcem posse facere aquam*, id est aliquis prædicator acriter mordens aliorum mores, in eadem doctrina non potest esse dulcis eisdem. Sequitur : *Quis sapiens, et disciplinatus est inter vos ? Ostendat ex bona conversatione opera sua in mansuetudine sapientiæ.* Confutatis illis, qui nec vitæ sanctitatem, nec linguæ continentiam habebant, monet illos, qui sibi sapientes esse videbantur, et qui erant, ut sapientiam suam magis ostendere deberent vivendo disciplinate, quam alios docendo ; quia qui proclivior est ad docendum, quam ad faciendum, aliquando jactantiam, vel contentionem incurrit, vel invidiam contra alios doctores, et alia multa mala. Ac si apertius prædicare præsumptibus diceret : Non debetis citò effici doctores, quia quis ex vobis est adeo sapiens agnitione, et disciplinatus exercitio vitæ, ut audeat magisterium sibi assumere ? Prius discat

A bene operari, quam alios docere, ut bene conversando inter vos, exemplum aliorum possit esse ; et hoc in mansuetudine, ne propter suam sapientiam, et bonam operationem alios despiciat. Iterum eos ad charitatem et pacem invitans dicit : *Quod si zelum amarum habetis, et contentiones sunt in cordibus vestris : nolite gloriari, et mendaces esse adversus veritatem.* Quasi diceret : Si zelum Dei habentes bona facitis, et ex conscientia bonorum operum amari erga proximos estis, et eos despicitis, et indignantibus verbis deturbatis, et quod minus est, contentiones sunt in cordibus vestris, quamvis non prorumpunt in verba ; *Nolite ergo gloriari, et mendaces esse adversus veritatem*, id est nolite mentiri Deo, cui in baptismo promisistis abrenuntiare pompis diaboli, quod vos non facitis, cum de bono opere superbitis. Ne putetis vos habituros gloriam pro his quæ fiunt ex superbia, et ad depressionem aliorum, sed pœnam. *Non est, inquit, ista sapientia desursum descendens ; sed terrena, animalis, diabolica.* Quasi diceret : Ista inflata et indignans sapientia non est desursum descendens a Deo, qui est spiritualium bonorum doctor et dator ; *sed terrena, animalis, diabolica*, terrena scilicet gloriæ cupida, non spiritualis, sed more animalium sola sensibilia quærens. Ista terrena et diabolica sapientia id solum sapit et agit, quod diabolus in natura humana propter prævaricationem infudit ; scilicet ad vesana et noxia se convertit. Sequitur : *Ubi zelus et contentio, ibi inconstancia et omne opus prarum.* Ac si apertius diceretur : Vere terrena sapientia non est a Deo, quia ubi est zelus Dei, et contentio contra proximos in verbis, ibi in constantia est mentis huc illucque fluctuantis, quia se ad unam superni intuitus anchoram figere negligit, *et omne opus prarum*, in conspectu Dei videlicet, etsi hominibus rectum esse videatur. Iterum subjungens ait : *Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, et fructibus bonis.* Hæc est mansuetudo, quam superius habendam esse præcepit, zelo amaritudinis et contentionis adversa. Nisi primum pudicitia sedeat in mente, nulla perfectio sequitur in opere. Sapientia ergo quæ desursum est, primum pudica est, quia videlicet caste intelligit, et operatur. Deinde pacifica, quia per elationem a Deo vel proximorum societate non se disjungit. *Modesta*, id est in quibuscunque non ultra modum, nec infra subsistit ; *suadibilis*, quia videlicet, si in aliquo minus agit, vel propter ignorantiam, vel negligentiam, bonorum suasioni assensum præbet ; *bonis consentiens*, id est quod bonis placere videt, sibi non displicet ; *plena misericordia*, in animo videlicet, *et fructibus bonis*, id est operibus misericordiæ, jeuniis scilicet, vigiliis, orationibus ; *judicans sine simulatione*, quia non appetit videri

(86) Glossa interlinealis : *rationales, ut ipse est. Vel sicut ipse*, etc. Videsis eam in hoc loco, si au-

ctoris nostri sensum percipere velis, nam presse ut semper utramque glossam transcribit.

sanctior vel doctior quam est, nec lacerat proximum ad commendationem sui, quod sæpe contentiosa facit sapientia. Quasi diceret: Non solum propter prædicta debetis hujusmodi sapientiam appetere, sed etiam ideo quia facientibus pacem, quasi facientibus hoc semen, seminatur et præparatur in pace æternæ beatitudinis fructus, id est merces justitiæ, quæ pro justis operibus retribuitur. Qui hic studet paci, et terram cordis sui operibus pacis, quasi semente aspergit, justum est, ut habeat æternam pacem, quasi fructum ejus seminis.

Sequitur: *Unde bella, et lites in vobis?* Quasi diceret: *Ex vera sapientia oritur pax hic et in futuro: sed e contra in vobis unde bella, et lites nisi ex zelo et contentione?* *Nonne, inquit, ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris?* Quia videlicet, quod meus prava suggerit, manus et lingua implere satagit. *Concupiscitis, ait, et non habetis: occiditis, et zelatis: et non potestis adipisci.* Ac si diceret: Vere ex concupiscentiis sunt in vobis lites, et hoc ordine: Quod concupiscitis, non habetis; occiditis ut habeatis, zelatis, et tamen non potestis adipisci. *Litigatis, inquit, et belligeratis, et non habetis propter quod postulastis. Petitis et non accipitis, eo quod male petatis; ut in concupiscentiis vestris insumatis.* Prohibuerat superius zelum et contentionem, unde etiam latius disputat addens alia vitia quæ inde sequuntur, contentiones scilicet concupiscentiæ, et ex concupiscentiis bella et lites. Qui enim cupit præferri se aliis, vel temporalibus abundare bonis, odit, invidet, occidit. Unde et nunc subditur: *Litigatis, et belligeratis pro temporali gloria, et non habetis propter quod postulastis. Petitis ad superfluitatem, et non accipitis; quia magis terrena quam Deum amatis. Eo quod male petatis, Deo scilicet datori ingrati estis. Propter hoc, inquit, non accipitis quod petitis, quia Deum digne non postulastis; si enim illum pia intentione postularetis, non solum sempiterna, sed et temporalia vobis ad usum necessaria daret. Quibus hæc apostolus Jacobus scribebat, dicere possent: Dicitis nos non postulare, certe quotidie. Respondit eis: Petitis quidem aliquando, et tamen non accipitis, eo quod male petatis.*

Iterum subjungit dicens: *Adulteri nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Deo? Quicunque ergo voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur. Dixerat supra de apertis inimicis Dei, Nonne divites per potentiam opprimunt vos, et ipsi attrahunt vos ad judicia, etc.? Sed ne reputentur hi soli esse inimici, qui aperte blasphemant, et persequuntur, agit hic etiam de omnibus amatoribus mundi, quod inimici Dei sunt. Quasi diceret: Non debetis in concupiscentiis insumere, id est perseverare, vel vitam consumere, quia per hoc probamini esse amatores mundi, et ita adulteri quia reflecto cælestis sapientiæ amore, ad mundi hujus amplexu declinatis, et pro hoc inimicos Dei vos constitutis. Iterum subdeus dicit: *Aut putatis quia**

A inaniter Scriptura dicat: Ad invidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis. Scriptura, quæ a maiorum societate coercet, ita per Moysen loquitur: *Non inibis cum hominibus terræ illius sædus, nec cum diis eorum (Deut. vii).* Et rursus: *Non facies opera eorum, sed confringes statuas eorum (Exod. xxiii).* Dicit ergo beatus Jacobus: Non debetis litigare, nam spiritus qui in vobis est, non concupiscit ad invidiam, sed potius facit concordēs. Aliter: *Ad invidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis; id est cupit ut mundo invideatis. Vel spiritus concupiscit ad invidiam, id est contra invidiam; hoc scilicet desiderat, ut invidia tollatur: vel cupit ut invideatis mundo, nec ametis eum. Vel spiritus cujuslibet hominis cupit temporalia ad invidiam, quia invidet aliis quod non habet. Sequitur: Majorum, inquit, dat gratiam. Propter quod dicit: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (Prov. iii).* Ac si diceret: Spiritus gratiæ non facit invidere, imo dat gratiam, id est gratuita dona, majora quam sint divitiæ sæculi. Propter quod, id est ut sciamus quibus dat, et quibus non dat, sic ait Scriptura: *Deus superbis resistit, humilibus dat gratiam.* Ac si apertius diceretur: Malos omnes punit Deus; sed superbis præcipuo resistere dicitur, quia eos majori pœna plectitur, qui Deo subditi pœnitendo negligunt. Sed humilibus dat gratiam, qui in suorum plagis manibus veri medici se subdunt. *Humilibus, inquit, dat gratiam, id est, vitam æternam, et bonam operationem.* Iterum subjungit dicens: *Subditi ergo estote Deo, resistite autem diabolo, et fugiet a vobis.* Appropinquate autem Domino et appropinquabit vobis. Quasi diceret: Quia Deus humilibus dat gratiam, subditi estote Deo, id est voluntatem ejus implete. Resistite diabolo mala suggerenti, et ita fugiet ipse a vobis. Appropinquate Domino per humilitatem, et cætera bona opera; et appropinquabit vobis dando gratiam ut promoveamini in melius, et liberando ab angustiis. Rursus ad perfectionem eos ducere volens ait: *Emundate manus, peccatores: et purificate corda, duplices animo.* Ac si diceret: Si veraciter Deo vultis appropinquare, qui usque nunc peccatores fuistis, purificate et mundate corda, et manuum innocentiam habete, ne sitis duplices animo, ut æterna et temporalia simul diligatis. *Miseri, inquit, estote, et lugete: risus vester in luctum vertatur, et gaudium in mœrorem.* Quasi diceret: Miseri estote et lugete, memores scelerum. Qui miseros fecistis, miserias hujus mundi, et paupertatem tolerate, et lugete in animo pro commissis. Risus vester, qui fuit de levitate sæculi, in luctum vertatur et gaudium animi pro perpetratione alicujus peccati in mœrorem.

Sequitur: *Humiliamini in conspectu Domini et exaltabit vos.* Ac si apertius diceret: Omnibus modis humiliamini, paupertatem et tribulationem ejus amore ferendo, vos ipsos abjiciendo, et exaltabit vos in vita æterna. Iterum dicit: *Nolite detrahere alterutro fratres. Quia qui detrahit fratri, aut*

judicat fratrem, detrahit legi, et judicat legem. Quasi Diceret : Non solum erga Deum ita vos habeatis, sed etiam a vitio detractionis linguas refrenate. Vitium detractionis ad linguæ venenum respicit. Qui ergo detrahit fratri, aut judicat fratrem, propter aliquod videlicet leve peccatum, vel propter minorem scientiam, vel aliquid tale; detrahit legi, quæ detractionem prohibuit, et judicat legem, quasi diceret : Lex non recte fecit. Vel aliter : Qui detrahit fratri legem facienti, detrahit legi, et judicat legem, quare talia jussa dederit, quæ injurias fratrum jubet oblivisci. Et ne putarent esse leve peccatum detrabere legi, addidit esse puniendos sicut transgressores, dicens : *Quicumque judicat legem, non est factor legis, sed iudex* : id est vituperator. Iterum quasi interminando subjungens, ait : *Unus est legislator, et iudex, qui potest perdere, et liberare.* Ac si apertius diceret : Non debes judicare, quia a Deo judicaberis. Qui enim dedit legem, ut impleretur, potens est et ipse judicare non implentes. *Potens est, inquit, ipse legislator, et iudex perdere, et liberare* : perdere videlicet non implentes, et liberare implentes. Sequitur : *Tu autem quis es, qui iudicas proximum tuum?* Quasi diceret : Tu pejor es, et nequior ipso, et in majora potes peccata præcipitari, et ille potest surgere ad bona. Ac si apertius diceretur : Non solum ideo tu debes detractiones vitare, ne ut transgressor legis a Deo judiceris; sed ideo etiam, quia fortasse in nullo præcellis eos quos vituperas. Iterum ad illorum correctionem subjungit dicens : *Ecce qui nunc dicitis : Hodie, aut cras ibimus in illam civitatem, et faciemus quidem ibi annum, et mercabimur, et lucrum faciemus : qui ignoratis quid sit crastinum.* Post increpationem detractionis arguit illorum temeritate, qui non habentes certitudinem vitæ, cupiditate temporalium, vitam et lucrum promittunt sibi in futurum. *Ecce, inquit, vos estis qui dicitis : Hodie, aut crastino ibimus in civitatem illam, etc.* Dixit vitandam detractionem, et ecce aliud vitium : stulta scilicet levitate animi spatium vitæ sibi proponentes. Multimodam hic stultitiam notat, quia et de lucrorum augmento agunt, et se multo tempore victuros, et suæ potestatis existimant, ubi annum faciant; et in his omnibus superni examen iudicis ad mentem revocare contemnant. *Quæ est enim, ait, vita vestra?* Non consentit illis qui dicunt post mortem nihil esse, sed ut doceat, quia vita pravorum brevis est in præsentem, quam tamen in futuro mors æterna sequitur. Quasi diceret : Non debetis hæc vobis promittere, quia vita vestra brevis est, et vapor ad modicum apparens, et deinceps exterminabitur, pro eo ut dicatis : *Si Dominus voluerit* : Et : *Si rixerimus, faciemus hoc aut illud.* Ac si apertius diceretur : Hæc omnia dico vobis pro eo, ut vos spe longioris vitæ non promittatis vobis lucra futuri temporis, sed potius in voluntate et potentia Dei omnia relinquantis. Sequitur : *Nunc autem exsultatis in superbiis vestris, et omnis exsul-*

tatio talis, maligna est. Quasi diceret : Non solum spatium vitæ et lucra futuri temporis vobis promittitis; sed etiam in superbiis vestris, id est in divitiis, quæ faciunt superbos, exsultatis; et est maligna talis exsultatio, quia ad aliorum fit depressionem. Iterum subjungit dicens : *Scienti bonum facere et non facienti, peccatum est illi.* Per totum Epistolæ textum ostendit, quia hi quibus scribebat, scientiam bene faciendi habebant, et rectam fidem didicerant, ita ut aliis se magistros fieri præsumerent, nec tamen operum perfectionem, neque mentis humilitatem, neque sermonis continentiam adepti erant; propter quod inter alia increpationis et excitationis verba modo eos multum terret, quia scientes bene facere, et non facientes, majus peccatum habent, quam si nescirent, licet ignorantia ipsa boni magnum sit peccatum, cum scriptum sit : *Ignorans ignorabitur (1 Cor. xiv).* Dicatur ergo : *Scienti bonum, et non facienti, peccatum est illi.* Quasi diceret : Exsultatis, et superbiis, et ideo graviter puniemini, quia scitis bonum, et non facitis.

Iterum subjungens dicit : *Agite nunc divites, plorate ululantes in miseriis, quæ advenient vobis.* Ac si apertius diceretur : Nunc in hoc tempore accepto, et die salutis, futuras pœnas fleibus et elemosynis redimite; hucusque peccastis, sed jam pœnitentiam agite. *Agite, inquit, nunc dicitis, in pecunia videlicet, et in peccatis; plorate in corde, ululantes in miseriis, manifestatione scilicet vocis et operis, respectu futurarum miseriarum, quæ advenient vobis.* Sequitur : *Divitiæ vestræ putrefactæ sunt; et vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Aurum, et argentum vestrum æruginavit, et ærugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis.* Non solum immisericordes divites invisibilis gehennæ ignis carnes exuret, cum sibi irasci cœperit, quare culpas elemosynis non redemerunt, sed etiam animas cruciabit.

Unde dicitur : *Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala (Luc. xvi).* Ecce ærugo pecuniæ vertitur in testimonium nequitie, et augmentum pœnæ, quia intelligit se male congregasse ea, quibus non indigebat ad usum vitæ, et propterea gravius punitur. Dicatur ergo apertius : *Divitiæ vestræ, in quibus confisi estis, et quas superflue congregastis, putrefactæ sunt; et vestimenta vestra, quibus indigentes vestre potuistis, non usu necessario attrita, sed a tineis comesta sunt. Aurum et argentum vestrum, magis scilicet pretiosum, et durabilius inter divitiis, quod non congregastis propter usum vitæ, æruginabit, id est ex sua infirmitate defecit; et ærugo eorum, superflua videlicet congregatio eorum, quæ cum non erant necessaria, congregata putrescebat, erit in testimonium vobis, et manducabit carnes vestras, scilicet corpora, vel carnales concupiscentias, sicut ignis, quia luxuriosas animas et exterius sæviens flamma cruciabit, et interius pungens dolor suæ tenaciæ accusabit. Theauri-*

antis, ait, vobis iram in novissimis diebus. Quasi diceret : Vere ita patiemini, quia quando, neglecta cura pauperum, thesauros pecuniæ congregatis, iram interni iudicis vobis cumulatis. Quasi nondum apparet, sed in novissimis diebus jam certissima restat. Sequitur : *Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est a vobis, clamat : et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* Magna iniquitas est, cum divites misericorditer nolunt suscipere pauperes; sed multo major est, cum etiam mercenariis et famulis debitam laborum mercedem nolunt reddere.

Unde ait beatus Job : *Si adversum me terra mea clamat, et sulci ejus deflent : et si fructus ejus comedi absque pecunia (Job xxxi).* Terra quippe clamat, cum operatores ejus adversus avarum et superbum terræ possessorem pro mercede sibi promissa et non reddita murmurant. Sulci, quavis vocabulo a terra distinguuntur, tamen terra sunt. Sulci ergo deflent, cum iidem operarii diuturno labore afflicti, et mercede sibi promissa privati, de illo, qui eos ad laborem conducit, conqueruntur. Ipse etiam possessor agri sine pecunia fructus terræ comedit, quando suis operariis mercedem, quam ex conventiono debet, non reddit.

Gregorius vero mystice hanc sententiam exponens ait (87) : Quid est clamare terram, deflere sulcos, et fructus proprios emendo comedere? Cui unquam necesse est sua emergere? Quis clamantem audivit terram? Quis vidit sulcos deflentes? Et cum sulci terræ semper ex terra sint, quid est quod pronuntiatione distincta et clamasse terra, et sulci ejus cum ea deflere dicantur? Cum enim nihil sit aliud sulcus terræ, quam terra, magnæ distinctionis ratione non caret, cum subjungitur : *Et cum ea sulci ejus deflent.* Qua videlicet in re, quia ordo historiarum deficit, sese nobis intellectus mysticus, quasi apertis jam floribus, ostendit. Ac si patenter clamat : Quia rationem litteræ defecisse cognoscitis, nimirum restat, ut ad me sine dubitatione redeatis. Omnis enim, qui vel privato jure domesticam regit familiam, vel pro utilitate communi fidelibus præest plebibus, in hoc quod jura regimini in commissis sibi fidelibus possidet, quid aliud quam terram incolendam tenet? Ad hoc quippe divina dispensatione cæteris unusquisque præponitur, ut subjectorum animus, quasi subtracta terra, prædicationis illius semine fecundetur. Sed terra contra possessorem clamat, si contra eum, qui sibi præest, aliquid justum vel privata domus vel sancta Ecclesia murmurat. Clamare quippe terræ est, contra regentis injustitiam rationabiliter subjectos dolere. Ubi recte subjungitur : *Et cum ea sulci ejus de-*

flent. Terra enim nullis etiam operibus exulta, plerumque ad usum hominum aliquod alimentum profert, exarata vero fruges ad satietatem parit. Et sunt nonnulli, qui nullo lectionis, nullo exhortationis vomere præcisi, quædam bona, quamvis minima, tamen ex semetipsis proferunt, quasi terra necdum exarata. Sunt etiam nonnulli, qui ad audiendum semper atque retinendum, sanctis prædicationibus intenti, a priori mentis duritia, quasi quodam lingue vomere scissi, semina exhortationis accipiunt, et fruges boni operis per sulcos voluntariæ afflictionis reddunt. Sepe vero contingit, ut hi qui præsent, injusta aliqua faciant, sicut ut ipsi subjectis noceant qui professe debuerant. Quæ dum rudes quique conspiciunt commoti contra rectores murmurant, nec tamen valide proximum per compassionem dolent. Cum vero hi qui jam aratro lectionis attriti sunt, atque ad frugem boni operis exulti, gravari vel in minimis innocentes aspiciunt, per compassionem protinus ad lamenta vertuntur; quia velut sua plangunt ea, quæ proximi injuste patiuntur. Perfecti namque, quantum semper de spiritualibus moveantur, tanto sciunt de alienis corporalibus damnis ingemiscere, quanto jam edocti sunt, non dolere de suis. Omnis ergo qui præest, si perversa in subditis exercet, contra hunc terra clamat, et sulci deflent, quia contra ejus injustitiam rudes quidem populi in murmurationis vocibus erumpunt, sed perfecti quique pro ejus pravo opere sese in fletibus affligunt. Quodque imperiti clamant et non dolent, hoc probatoris vitæ subjecti deflent et tacent. Clamat terra, id est imperiti, errata prælati, et non dolet. Sulci, id est perfectioris vitæ homines deflent, et tacent. Cum clamante ergo terra, sulcos plangere est per hoc, unde se multitudo fidelium juste contra rectorem conqueruntur, sanctoris et sapientioris vitæ subjecti ad lamenta pervenire. Sulci itaque et ex terra sunt, tamen a terra vocabulo distinguuntur, quia hi qui in sancta Ecclesia mentem suam labore sacræ meditationis excolunt, cæteris fidelibus tanto meliores sunt, quanto per accepta semina fecundiores operum fruges reddunt. Et sunt nonnulli, qui sanctis plebibus prælati, vitæ quidem stipendia ex ecclesiastica largitate consequuntur, sed debita exhortationis ministeria non impendunt. Contra quos adhuc exemplum sancti viri recte subjungitur, cum ab eo protinus subinfertur : *Si fructus ejus comedi absque pecunia.* Fructus etenim terræ absque pecunia comedere, est ex Ecclesia quidem sumptus vitæ accipere, sed eidem Ecclesiæ prædicationis pretium non præbere. Sive ergo ad litteram, sive ad mysticam sensum, grave peccatum est sine pecunia fructus terræ comedere, id est mercedem operariorum fraudare, vel plebem fidelem sanctis prædicationibus non irrigare. Etsi operatores patienter omnia ferentes, adversus

(87) Lib. xxi]Mor., c. 15.

terre possessorem non clamant, merces tamen A retenta clamat.

Clamor, inquit, eorum in aures Domini Sabaoth, id est exercituum, introivit ad damnationem videlicet illorum, qui pauperes putant nullum habere tutorem; sed Dominus omnipotens causas singulorum intuetur. Iterum subiungit dicens: Epulati estis super terram, et in deliciis enutristis corda vestra. Apparet quia illos divites alloquitur, quibus ait: Agite nunc divites; qui in necem Domini conjuraverant, et necdum fidem ejus, qua salvarentur, acceperant, de quibus et supra loquitur ad credentes: Nonne divites per potentiam opprimunt vos, et pertrahunt ad judicia? Insuper et blasphemant bonum nomen quod invocatum est super nos? Et quia ad duodecim tribus, quæ sunt in dispersione, scribit; ita B licet es monet opera fidei facere, ut eos qui necdum etiam crediderant, ad fidem et opera converti suadeat. Ac si eisdem divitibus qui Christum crucifixerunt, et sanctos apostolos de finibus suis ejecerunt, apertius loqueretur dicens: Neglectis gaudiis cælestibus, ad quæ per jejunia et afflictiones venire oportet, carnales epulas diligitis; quas tanta fames et sitis in futuro sequentur, ut nec gutta aquæ inveniri possit, per quam ardens lingua valeat refrigerari (Luc. xvi). Nec tantum peccastis superflua congregando, aliena rapiendo; sed etiam superflue expendendo. Omni voluptate usi estis, et nullam de pauperum nutrimento curam habuistis. Iterum eos de Salvatoris passione increpat, dicens: In die occisionis addixistis et occidistis justum, et non restitit vobis. Hoc loco impropere illis mortem Filii Dei; et quasi nihil mali fecissent, luxuriose et avare vivebant. Quibus proprie convenit quod ait, avaritiam carnes eorum, instar ignis, manducaturam, et quia thesaurizaverunt sibi iram in novissimis diebus. Dicitur ergo apertius: In die occisionis, hoc est, cum data esset vobis facultas occidendi, adduxistis ad C iudicium Jesum Christum justum, et occidistis eum. Ille autem tanquam ovis ad occisionem ductus, non restitit vobis (Isai. lxxi). Hæc ergo iram Dei, quam sibi thesaurizaverunt, non solum in futura, verum etiam in præsentī vita est in eis completa, cum Jerusalem, imo omnis Judæa, expugnaretur ac vastaretur a Romanis in ultionem Dominici sanguinis, et cæterorum scelerum quæ fecerunt. Iterum ad fide- lium consolationem loquitur dicens: Patientes igitur estote, fratres, usque ad adventum Domini.

Quasi diceret: Quia infideles divites puniendos videtis, vos estote patientes usque ad adventum Domini, qui in fine cujusque incipit. *Ecce, inquit, agricola exspectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum, et serotinum.* Ac si apertius diceret: Si agricola pro fructu terræ, quem sperat, tam patienter laborat, quanto magis vos pro cælesti? *Donec accipiat, inquit, tempora- neum, et serotinum.* Quasi diceret: Sicut agricola,

sic vos accipietis temporaneum fructum, id est vi- tam animæ post mortem; et serotinum, carnis vi- delicet incorruptionem. Vel temporaneum in operi- bus justitiæ, serotinum in laborum retributione. Unde Apostolus: *Habetis fructum vestrum in sancti- ficatione, finem vero vitam æternam (Rom. vi).* In- crepatis superbis et incredulis, rursus convertitur ad eos, qui talium improbitate fuerant oppressi, invitans ad pœnitentiam, quia cito finientur pressuræ, vel justis raptis ad Dominum, vel persecutori- bus privatis potestate, dicens: *Patientes estote et vos, et confirmate corda vestra, quoniam adventus Domini appropinquavit.* Ac si patenter dicat: Quam- vis Dominus faciat moram, vos tamen patientes estote sicut agricola, et confirmate corda vestra, B etiamsi gravia inferuntur, quoniam adventus Domini appropinquavit, ut vos ad gloriam, illi ad pœnam rapiantur.

Sequitur: *Nolite ingemiscere, fratres, in aterutrum, ut non judicemini.* Quasi diceret: Nolite ingemiscere, quasi vos majora meritis patiamini, et persecutores vestri, cum mala fecerint, nihil videantur ferre ad- versi. *Ut non judicemini, ait, id est ut non damne- mini, eo quod justum Judicem, quasi non æque ju- dicaret, vituperatis.* *Ecce, inquit, iudex ante jan- uam assistit, qui vobis præmia dabit, et inimicis pœnam.* Ante januam assistit, quia vel proximus est ad cognoscenda quæ geritis, vel cito veniet ad retribuendum vobis et illis juxta merita. Iterum eos hortatur ad imitandum priores Patres, qui patienter propter justitiam adversa pertulerunt, dicens: *Exemplum accipite, fratres, exitus mali, et longani- mitatis, laboris, et patientiæ prophetarum, qui locuti sunt in nomine Domini.* Prophetæ quidem sancti erant, ita ut Dei Spiritus per eos sua mysteria loque- retur; qui exitum malum habere visi sunt, mortem C patiendo ab infidelibus in veteri et novo testamento, ut Zacharias, Joannes, Stephanus, et alii multi; nec tamen pro hoc exitu ingemuerunt, sed longani- miter ferre volebant. Alii longos sustinuerunt labores sine murmuratione, ut Noe in ædificatione arcæ, Moyses in regimine et ducatu populi, Joseph in servitute, David in expulsionē patriæ. *Ecce, ait, beatificamus illos, qui sustinuerunt; quia illos videlicet magnos reputamus, et veneramus. Suffe- rentiam Job audistis, et finem Domini vidistis, quoniam misericors est Dominus, et miserator. Suffe- rentiam, inquit, Job audistis, scilicet in lectione; vidistis oculis in cruce Dominum longanimiter pa- tientem; sed et gloriam resurrectionis, et ascen- sionis evangelica prædicatione didicistis. Ad utra- que autem firmum et immitabile (88) subiungit exemplum, de Job quantum ad labores, de Domino quantum ad exitum mortis. Non dicit, finem Job audistis, cui temporalia sunt restituta; sed patientiam Job, et finem Domini; quia et ad patiendum exemplo Job invitatur; et tamen non ut temporalia*

(88) Forte immutabile, ut Glossa.

recipiant, sicut Job vetus homo; sed aeterna, sicut Christus novus homo. *Quoniam*, inquit, *misericos est Dominus, et miserator*. Quasi diceret: Ideo potius debetis imitari illum, quoniam misericors est in natura, et in exhibitionibus gratiarum, ut vel in presenti suos a tentationibus liberet, et per constantiam fidei etiam coram hominibus viventes glorificet, vel post mortem in occulto coronet, et nec sic quidem memoriam laudis quam meruere ab hominibus auferat. Vitiâ linguæ ex toto ab eis rescare volens, iterum subjungit, dicens:

Ante omnia, fratres mei, nolite jurare neque per cælum, neque per terram, neque per aliud quodcumque juramentum. Quia mortiferum linguæ virus in suis auditoribus ad integrum exhauriri desiderat; qui detrahere alterutro vetuit, qui judicare proximo interdixit, qui in adversitatibus ingemiscere prohibuit, quæ sunt aperta peccata; addidit etiam hoc quod quibusdam leve videtur, ut jurandi consuetudinem tollat; quia, *omne otiosum verbum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii* (Matth. xii). Eos qualiter loqui debeant, sequenter instruit, dicens: *Sit sermo vester: est, est; non, non; ut non sub judicio decidatis.* Ac si patenter dicat: Ideo a jurationis vos culpa compesco, ne frequentate jurando verâ, aliquando in perjurium incidatis; sed eo longius a perjurio stetis, quod nec vera jurare velitis, nisi necessitas cogat inevitabilis. Sed et ille sub judicio reatus decidit, qui etsi nunquam pejerat, celerius tamen quam opus est, verum dejerat. Iterum tristibus atque mœrentibus qualiter se habeant, insinuat, dicens: *Tristatur aliquis vestrum*, pro illata scilicet injuria, vel pro aliqua culpa, vel domestico damno, vel pro qualibet re, *oret æquo animo, et psallat.* Quia in pressuris ingemiscere eos prohibuit, nunc econtra quid eis gerendum sit, ostendit. Dicat ergo apertius: *Tristatur aliquis vestrum*, non murmuret, nec judicia Dei vituperet; sed ad Ecclesiam currat; flexis genibus, ut Deus ei consolationem mittat, oret; ne sæculi tristitia, quæ mortem operatur (II Cor. vii), eum absorbeat; et crebra psalmodiæ dulcedine nocivam tristitiæ pestem de corde pellat. Sequitur: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo sancto in nomen Domini: et oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus; et si in peccatis sit, dimittentur ei.* Sicut dederat contristato, sic dat et infirmanti consilium, qualiter se a murmurationis stultitia teneatur, juxtaque modum vulneris, modum ponat medelæ. Tristatus, pro se oret; infirmatus corpore vel fide (quia majorem sustinet plagam) plurimorum se adiutorio, et hoc seniorum, curare meminerit. Ac si patenter dicat: *Infirmatur aliquis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ*, ne ad juniores minusque doctos causam suæ imbecillitatis referat, ne forte quid per eos allocutionis vel consilii nocentis accipiat. *Et orent super eum ungentes eum oleo sancto*, id est consecrato; *et oratio fidei*, qua non. en

A Domini jugiter invocatur, salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus ab infirmitate corporis; *et si in peccatis sit*, id est etiamsi contigerit mori, *remittentur ei*. Multi etiam propter peccata corporis puniuntur morte. Si ergo infirmi in peccatis sint, et hæc, presbyteris confessi, perfecto corde reliquerint, et emendare sategerint, dimittentur eis. Neque enim sine confessione emendationis peccata queunt dimitti.

Unde recte subditur: *Confitemini alterutrum vestra peccata, et orate pro invicem ut salvemini.* Ac si apertius diceret: *Confitemini alterutrum*, id est coæqualibus, scilicet presbyteris, peccata vestra quotidiana, et levia; gravius vero lepræ immunditiam sacerdoti, id est abbati, vel episcopo; et quanto tempore quæ jusserit, purgare cum omni devotione curate. *Et orate pro invicem ut salvemini, quia multum valet deprecatio justis assidua.* Nota *justi et assidua.* Sequitur: *Elias homo erat similis nobis passibilis: et oratione oravit ut non plueret super terram, et non pluit annos tres, et menses sex. Et rursus oravit: et cælum dedit pluviam, et terra dedit fructum suum.* Astruit exemplo, quantum valeat justis deprecatio assidua, cum Elias tantum una oratione tam longo tempore contineret cælos, terris imbres averterit, fructus mortalibus negaverit. Quasi diceret: *Elias homo erat*, quamvis nullus hominum virtute secundus, *similis nobis* origine carnis, nundum translatus, *passibilis* ut nos, mentis et carnis fragilitate; *Et oratione oravit ut non plueret super terram*, ad convincendam videlicet superbiam regis, et idololatræ gentis duritiam. Ubi vero tempus perspexit, ubi tale longæ inediæ cor superbi regis et gentis idololatræ ad pœnitentiam inflexum vidit, una oratione oravit, et fructus, et aquas, quas negaverat, terris restituit. De Elia nobis exemplum proponit, ne videlicet nostra trepidaret fragilitas, reputans se non posse dicere similia tanto prophetæ, qui curru igneo rapui meruit ad cælos (IV Reg. ii). Consulte de ejus oratione locutus, ab humilitate inchoavit, dicens: *Similis nobis passibilis.* Elias carne infirmus a vidua pascitur (III Reg. xvii), mente infirmus, unius mulierculæ minis exterritus fugit per deserta (III Reg. xix). Tanta si unus Elias una oratione impetravit, quid ergo multi fideles multis orationibus? Ostensa efficacia orationis, ostendit quanti sit meriti pro fratribus orare, et ad sospitatem eos revocare. Qui ergo in superiori parte hujus Epistolæ a lingua nostra malignam et otiosam removit locutionem, utilitatem correctionis erga errantes insinuat dicens: *Si quis ex vobis erraverit a veritate, et converterit quis eum; scire debet quoniam qui convertit quis eum, ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus de morte, et operiet multitudinem peccatorum.* In fine Epistolæ ostendit, quid loqui debeamus; orare et psallere, quoties adversis pulsamur; peccata confiteamur, pro invicem oremus, ut salvemur; pro salute proximorum, non solum temporali sed potius aeterna, Domino devote prece-

fundamus. Si enim magis mercedis est a morte carnem eripere omnino morituram, quanto majoris meriti est animam a morte liberare in cœlesti patria sine fine victuram? Dicatur ergo apertius: *Si quis ex vobis erraverit a veritate, et converterit quis eum*, vel bene monendo, vel tacente lingua exempla bonæ actionis ostendendo, *salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum*, ab aspectu interni judicis suppositione vitæ melioris abscondit. Quidam codices habent: *Salvabit animam suam de morte*. Et vere, qui errantem corrigit, per hoc ampliora gaudia vitæ cœlestis sibi conquirat.

Studium ergo orationis, fratres charissimi, diligite, quod vobis ex proximis vestris erit utile, solatium videlicet utriusque vitæ præsentis scilicet et futuræ. Assidua oratio vestra sit levamen infirmorum, et tam in vobis quam in ipsis operiat multitudinem peccatorum. Tam pura, tamque devota, et ab omni strepitu sæculari remota sit oratio vestra, ut et mente et corpore infirmis obtinere possit salutem, peccatoribus remissionem, et cunctis fidelibus æternam beatitudinem. Nolo tamen vos lateat, dilectissimi, quia quisquis terrenis desideriis vel actionibus implicatus fuerit, orationi perfecte vacare non poterit. Animus, qui in terrenis actibus, sive carnalibus concupiscentiis existerit occupatus, minus de spiritualibus intelliget, nec perfecte cum Deo loqui in oratione poterit, nec etiam Dei vocem in Scripturis sibi loquentis aure cordis percipere valebit, quia illius oculos pulvis terrenæ actionis claudit. Qui veraciter ac devote orat, cum Deo loquitur. Qui vero a strepitu sæculari remotus sanctarum Scripturarum libros studiose percurrit, et in eis divinam voluntatem cognoscere cupit, Deus loquitur cum eo. Unde Eliu iratus adversum Job dixisse legitur, ubi ait:

Semel loquitur Deus hominibus per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines et dormiunt in lectulo, et [secundo] id ipsum non repetit (Job xxxiii). Gregorius (89): *Semel loquitur Deus, et secundo idi, sum non repetit.* Hoc intelligi subtiliter potest, quod Deus Pater unigenitum, et consubstantialium sibi Filium genuit. Loqui enim Dei est Verbum genuisse. Semel autem loqui, est verbum aliud præter unigenitum non habere. Unde et aperte subditur: *Et secundo id ipsum non repetit*: quia videlicet hoc ipsum Verbum, id est Filium, non nisi unicum genuit. Sequitur: *Pex somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, et dormiunt in lectulo.* (90) Quid est quod per somnium nobis locutio Divinitatis innotescit, nisi quod Dei secreta non cognoscimus, si in terrenis desideriis vigilamus. In somnio exteriores sensus dormiunt, et interiora cernuntur. Si ergo interna contemplari volumus, necesse est ut ab exteriori implicatione dormiamus. Vox videlicet Dei quasi per somnium auditur, quando tranquilla mens ab hujus sæculi

actione quiescit, et in ipso mentis silentio divina præcepta pensantur. Cum enim ab externis actionibus mens sopitur, tunc plenius mandatorum Dei pondus agnoscitur, tunc verba Dei mens vivacius penetrat, tunc ejus vox aure cordis clarius auditur, ejusque voluntas perfectius cognoscitur. cum ad se admittere curarum sæcularium tumultus recusat. Male autem homo vigilat, quando enim sæcularium negotiorum æstus insolenter inquietat. Arem quippe cordis terrenarum cogitationum turba dum perstrepat, claudit; atque in secretarium mentis quanto minus curarum tumultuantium sonus compescitur, tanto amplius vox præsentis judicis non auditur. Neque enim homo perfectæ sufficit ad utraque divinus; sed dum sic interius erudiri appetit, et tamen exterius implicatur, unde exterius auditum aperit, inde interius obsurdescit. Moyses admistus Ægyptiis quasi vigilabat, et idcirco vocem Domini in Ægypto positus non audiebat. Sed extincto Ægyptio, postquam in desertum fugit, illic, dum quadraginta annis deguit, quasi ab inquietis terrenorum desideriorum tumultibus obdormivit, atque idcirco divinam vocem percipere meruit; quia per supernam gratiam quanto magis ab appetendis exterioribus torpuit, tanto verius ad cognoscenda interiora vigilavit. Rursus Israelitici populi turbis prælatus, ut legis præcepta percipiat, in monte ducitur, atque ut interna penetret, ab externis tumultibus occultatur. Unde et sancti viri qui exterioribus ministeriis deservire officii necessitate coguntur, C studiosè semper ad cordis secreta refugiunt, ibique cogitationis intimæ cacumen ascendunt, et legem quasi in monte percipiunt, dum postpositis tumultibus actionum temporalium in contemplationis suæ vertice supernæ voluntatis sententiam perscrutantur. Hinc est quod idem Moyses crebra de rebus dubiis ad tabernaculum redit, ibique secreto Dominum consulit, et quid certius decernat agnoscit. Relictis quippe turbis ad tabernaculum redire est, postpositis exteriorum tumultibus secretum mentis intrare. Ibi enim Dominus consulitur; et quod foras publice agendum est, intus silenter auditur. Hoc quotidie boni doctores faciunt, cum se res dubias discernere non posse cognoscunt, ad secretum mentis velut ad quoddam tabernaculum revertuntur. Divina legè perspecta, quasi coram posita arca, Dominum consulunt; et quod prius intus tacentes audiunt, hoc foras postmodum agentes innotescunt. Ut enim exterioribus officiis inoffense deserviant, ad secreta cordis recurrere incessabiliter curant, et sic vocem Dei quasi per somnium audiunt, dum in meditatione mentis a carnalibus sensibus abstrahuntur. Hinc est quod sponsa in Canticis canticorum, Sponsi vocem quasi per somnium audierat, quæ dicebat: *Ego dormio et cor meum vigilat (Cant. v)*. Ac si diceret: Dum exteriores sensus ab hujus vitæ sollicitudinibus sopio, vacante mente, vivacius interna cognosco.

(89) Lib. xxiii Mor., c. 11.

(90) Cap. 12.

Foris dormio, sed intus cor vigilat, quia dum exteriora quasi non sentio, interiora sollerter apprehendo. Bene ergo Eliu ait, quia *per somnium loquitur Deus*; atque apte subdidit *in visione nocturna*. In nocturna enim visione apparere contemplatione mentis sub quibusdam imaginationibus solet. In diurna autem luce certius cernimus, in nocturna vero visione cunctanter videmus. Et quia sancti omnes, quandiu in hac vita sunt, divinæ naturæ secreta quasi sub quadam imaginatione conspiciunt, videlicet quia necdum sicut sunt ea manifestius contemplantur; bene Eliu postquam dixit, Deum nobis per somnium loqui, subdidit *in visione nocturna*. Nox quippe est vita præsens, in qua quandiu sumus, per hoc quod interna conspiciamus, sub incerta imaginatione caligamus. Propheta namque ad videndum Deum quadam se premi caligine sentiebat, dicens: *Anima mea desideravit te in nocte (Isai. xxvi)*. Ac si diceret: in hac obscuritate vitæ præsentis videre te appeto, sed adhuc infirmitatis nubilo circumscibor.

David quoque hujus noctis caliginem vitans, claritatem veri luminis præstolatus, ait: *Mane astabo tibi et videbo te: quoniam non Deus volens iniquitatem tu es (Psal. v)*. Hunc versiculum beatus Augustinus (91) exponit dicens: *Mane astabo tibi*, hoc est mane non ero horarius, sed astabo tibi perseveranter, et hoc per munditiam vitæ; non jacebo in terrenis quærens in eis beatitudinem. Per hoc eum quod ait, *astabo*, duo notat: mentis scilicet directionem ad æterna, et perseverantiam. *Et videbo*, id est sciam quoniam tu es proprie qui stabilis manens, das cuncta moveri, quia Deus es; et ideo *non es volens iniquitatem*, id est sciam quod esse Deum, et velle iniquitatem, nunquam conveniunt. Nota singula verba. *Es*, dicit, quod proprie convenit Deo. Item, *astabo tibi*. Astat ille Deo ut præsens, qui purus est, et hoc mane; mox [K. noctem] videlicet ut tenebras vitiorum deserit. Vel ita, mane astabo tibi: hoc non mutatur, et tunc videbo te. Non enim videt Deum qui terrenis inhæret, sed qui mane virtutum astat Deo. *Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v)*. Ideo mane astabo ut videam te quoniam tu es Deus non volens immunditiam. Iniquitas, mendacium, homicidium, dolus

A Et reddit causam cur mane astat et videbit: quoniam non Deus vult iniquitatem; quoniam, si vellet, posset ab iniquis videri sine mane bonorum operum. Adhuc ergo in nocte minus sese videre conspicit, qui ad videndum Deum, futurum mane concupiscit.

Quia vero, ut diximus, ab exteriori actione cessare, dormire est, bene Eliu subdidit: *Quando irruit sopor super homines*. Quia autem sancti viri cum exteriori actioni deserviunt, intra mentis cubilia conquiescunt, apte subjunxit: *Et dormiunt in lectulo*. Sanctos enim viros dormire in lectulo est intra mentis suæ cubile quiescere. Unde scriptum est: *Exsultabunt sancti in gloria, et lætabuntur in cubilibus suis (Psal. cxlix)*. Gloria est bonorum actuum frequens laudatio. Justi lætabuntur. Ubi? Non extra in populari favore, sed in cubilibus suis, id est in conscientia; ideoque habent tam bonum Dominum, qui dat peccantibus gratiam, immeritis vitam æternam. Fatuus vero extra in fabulis hominum lætatur. Sanctis autem hic modus gaudii est, ut ad illum referant bona, qui dedit.

Dicatur ergo quod semel nobis loquitur Deus per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, et dormiunt in lectulo, quoniam nimirum tunc secreta Divinitatis agnoscimus, cum nos ab hujus mundi tumultuosa concupiscentia intra mentis nostræ cubilia segregamus. Quia vero, ut jam sæpe diximus, aurem cordis tumultus secularium negotiorum claudit, et quies secretæ considerationis illam aperit; dignum est, dilectissimi, ut visibilia et caduca respuatis, spiritualibus vero studiis summo desiderio inhæreatis. Tales igitur vos in Dei servitio secundum beati Jacobi apostoli consilium exhibete, ut assidua oratio vestra apud Deum sit exaudibilis, et inter angustias præsentis temporis valeat multis. Frequentia precum vestrarum tam corporum sit medicina, quam animarum. Ad imitationem Jesu Christi summi et veri pastoris, mortuos in peccatis resuscitate instantia puræ orationis, ut de æternis liberatos poenis, vobiscum eos ad societatem electorum perducere possitis; ipso præstante, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

(91) Auctor noster secutus Glossam tribuit Augustino hanc expositionem; sed S. præsul ad litteram sic ait: *Astabo quid est, nisi non jacebo? Quid est autem aliud jacebo, nisi in terra quiescere, quod*

est in terrenis voluptatibus beatitudinem quærere? Non est ergo inhærendum terrenis, si volumus Deum videre, qui mundo corde conspicitur.